
iz kajkavske književno-jezične baštine

Izvorni znanstveni rad
UDK 821.163.42'282 : 09 Gregur Kapucin (091)“17”
Primljeno: 2010-10-01

TRAGOM KAJKAVSKIH PRETISAKA

OBJAVLJEN PRVI PRETISAK NESTRANČNOG VEZDAŠNJEGA TABORA ISPISAVANJA GREGURA KAPUCINA

Ivan Zvonar, Varaždin

Sažetak

Zahvaljujući znanstvenim naporima Alojza Jembriha, u posljednjih je dvadeset godina objavljena čitava biblioteka pretisaka vrijednih knjiga starije kajkavske književnosti, a među njima i takve koje su dotad postojale u samo jednom primjerku.

U rujnu 2010. bilo je predstavljeno kulturnoj javnosti još jedno zanimljivo djelo, kronika Austrijsko-turskog rata (1788. – 1791.)

Radi se o pretisku Nestrانčnog vezdašnjega tabora ispisavanja P. G. C. (Patera Gregura Kapucina) – građanskim imenom Juraja Maljevca.

*Jembrih je tri zasebne knjižice, koje su se pojavljivale 1789., 1790. i 1791. – uvijek za prethodnu godinu, objedinio u jednom svesku s naslovom **Epska trilogija** ili Nestrانčno vezdašnjega **tabora** ispisavanje za leto: 1788., 1789., 1790.*

To je nepristran, u stihove pretočen prikaz, jednoga nepotrebnog rata koji je za obje strane završio bez značajnijih vojnih rezultata.

Autor je građu uzimao iz Bečkih osebujnih novina (Hofbericht).

Jembrih nastoji da tamo gdje god je to moguće u pretisku donese izvorni tekst i svoje transkripcije, što mu je posebno uspjelo u citiranoj kronici.

Nakon opširnijih podataka o piscu priređivač se osvrće i na postojeću literaturu i ukazuje na evidentne zablude o tom djelu sadržane u novijim prikazima.

Kapucinova je kronika, epsko djelo u stihovima, ali tako čvrsto utemeljeno na povijesnim činjenicama i gotovo bez fikcije da se ne može uvrstiti u lijepu književnost (beletristiku). To su prve hrvatske novine, a u stihovima su napisane stoga što su se stihovi u piščevo vrijeme više cijenili i radije čitali od proze.

Ključne riječi: nestrانčno ispisavanje, vezdašnji tabor, Austrijsko-turski rat, stihovna kronika, utemeljenost na činjenicama, nedostatak fikcije, prve hrvatske novine

Na Devetom je znanstvenom skupu *Kajkavski jezik, književnost i kultura kroz stoljeća*, održanom u Krapini 6. rujna 2010. godine, predstavljen javnosti prvi cjeloviti pretisak *Nestrančnog vezdašnjega tabora ispisavanja* Gregura Kapucina (pravim imenom Juraj Maljevec).

Djelo je pripremio za tisak i znanstvenim komentarima popratio Alojz Jembrih, jedan od najboljih poznavatelja starije kajkavske književnosti (do preporoda), a svakako najbolji poznavatelj građanskog i književnog lika Juraja Maljevca, koji se u znanosti češće spominje po redovničkom imenu kao Gregur Kapucin.

Na ovom je mjestu nemoguće pobrojiti sva djela (radi se o čitavoj biblioteci) s područja starije kajkavske književnosti kojih su se pretisci u posljednjih dvadesetak godina pojavili u našoj javnosti zahvaljujući upravo znanstvenoistraživačkim naporima Alojza Jembriha.

Radi se o knjigama sačuvanim u jednom ili tek nekoliko primjeraka, uglavnom zagubljenim u domaćim i stranim knjižnicama, arhivima i privatnim zbir-kama, najčešće nedostupnim široj čitalačkoj publici, pa i rijetkim znanstvenicima koji su dio svojih istraživačkih napora posvećivali tom segmentu naše rasute književne "baščine", zbog čega je ona najvećim dijelom ostajala nepoznata.

Ipak valja spomenuti barem bibliofilska izdanja.

Na prvo mjesto, dakako, dolaze dvije *Postille* (prva: "... na vsze leto po nedelne dni..." i druga: "... po godovne dni, na vsze leto...") varaždinskog župnika i pravnika Antola Vramca (1538. – sam kraj 1587. ili početak 1588.) koje je Jembrih objavio u jednom svesku, izvornom grafijom, s malim zakašnjenjem 1990., u povodu četiristote obljetnice njihova prvog i dotad jedinog izdanja u Varaždinu 1586.

U popratnim su priređivačevim komentarima razriješene mnoge nedoumice oko samoga autora i njegovih, hipotetskih, sklonosti protestantizmu.

Utvrđeno je mjesto njegova rođenja (Fridau, danas Ormož u Štajerskoj), a iz preslika se naslovnih stranica obiju *Postilla* može iščitati njihov potpuni tekst, uz autorovo ime (Antol), što bi trebalo da omogući i točno citiranje u znanstvenoj literaturi, ali se to, nažalost, i dalje ignorira (usporediti: *Hrvatska enciklopedija*, 11, str. 498., gdje su oba naslova spojena u jedan i naprosto prepričana, s pogreškama).

Drugo je bibliofilsko izdanje uslijedilo već 1991. Bio je to pretisak kanconijera *Peszme Hotvatfzke* za koji je tekstove prikupila i dala ih, 1781., kaligrafski prepisati u jedan svezak grofica Katarina Patačić (rukopis nije njezin autograf).

Djelo je objavljeno u dvije knjižice. Prva sadržava presliku rukopisa, a druga Jembrihove transkripcije pjesama i opširan znanstveni instrumentarij koji baca

novo, ovaj put pouzdano, svjetlo na bračni par Franca i Katarine Patačić.

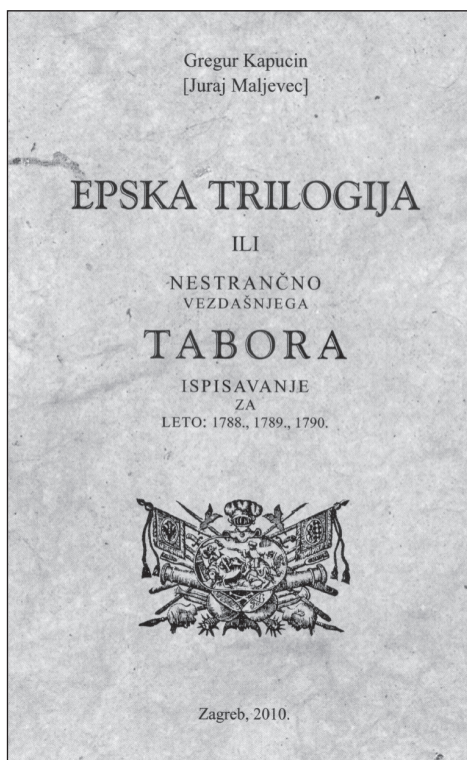
I ti su naponi u našoj knjiženoj znanosti najvećim dijelom ostali neprimijećeni (pa u 8. knjizi *Hrvatske enciklopedije*, str. 319., stoji da su kaločki nadbiskup Adam i Franjo III. Patačić bili braća, a bili su bratići, da je Franjo (točnije bi bilo Franc) umro 1766., a umro je 1776., te da se rodio (rođen je 1736.) tri godine nakon smrti svog oca Nikole († 1733.).

Spomenuti nam je još dva vrlo uspjela izdanja.

Jedno je *Raj zgubljen*, kajkavski prijevod djela *Paradise lost* engleskog pisca Johna Milтона (1608. – 1674.), potekao iz pera Ivana Krizmanića (1766. – 1852.) i dovršen 1827., ali je ostao u rukopisu do svoga prvog objavljivanja 2005. godine.

Jembrih je za tu priliku transkribirao čitav rukopis, sastavio rječnik i napisao pogovor.

Drugo je pretisak *Zerczala Marianzkog* (1662.) Juraja Habelića objavljen 2009. u povodu četiristote obljetnice rođenja toga velikog kajkavskog književnika.

Naslovnica pretiska, 2010.; priredio - prof. dr. sc. Alojz Jembrih

U posebnoj knjižici, da se ne naruši integritet samog pretiska, Jembrih donosi *Pogovor* s čitavim nizom znanstvenih podataka i osvrtom na pridjev “slovenski” za jezik Hr vata kajkavaca. Kritički je predstavljena i postojeća literatura o djelu.

A sada je, eto, pred čitateljima još jedno iznimno izdanje u kojem su objedinjena sva tri, inače prvotno zasebno otisnuta, sveska *Nestrančnog vezdašnjega tabora ispisavanja od P. G. C.* (Patera Gregura Kapucina). Knjižice su izlazile 1789. za godinu 1788., 1790. za godinu 1789. i 1791. za godinu 1790.

Jembrih je novu knjigu naslovio kao *Epska trilogija ili Nestrančno vezdašnjega tabora ispisavanje za leto: 1788., 1789., 1790.*, a objavljena je u povodu četiristote obljetnice dolaska kapucina u Hrvatsku (Rijeka, 1610.). Sam je naslov grafički uređen tako da u prvi plan dolazi sintagma **Epska trilogija tabora**.

Nestrančno vezdašnjega tabora ispisavanje je prvo veće Kapucinovo djelo. To je u stihove pretočena kronika Austrijsko – turskog rata (1788. – 1791.) u koji je car Josip II. (1741. – 1790.), nepotrebno, ušao kao saveznik Rusije, točnije carice Katarine II. (1729. – 1796.), a zajednički im je cilj da se Turci protjeraju iz Europe.

Sam je rat, naviješten sultanu 8. veljače 1788., za Josipa II. završio potpunim neuspjehom i na vojnom i na osobnom planu jer je, boraveći duže vrijeme s vojskom u Banatu, obolio od malarije, od koje je i umro 20. veljače 1790.

Teško je reći je li Gregur Kapucin dobio poticaj za opis spomenutog rata pri čitanju *Razgovora ugodnog naroda slovinskoga* (Mleci 1756. i 1759.) Andrije Kačića Miošića (1704. – 1760.) ili nekih sličnih suvremenih njemačkih tekstova. Točno je, međutim, da se *Razgovor ugodni...* i *Nestrančno vezdašnjega tabora ispisavanje...* bitno razlikuju već po inspiraciji. Dok je, naime, prva knjiga najvećim dijelom nadahnuta mitovima i predajama, drugo je djelo utemeljeno na povijesnim činjenicama, o čemu govori i naslovna sintagma “nestrančno ispisavanje”.

Tu okolnost pisac ističe na početku svakoga godišta u kraćem tekstu pod naslovom *Opominanje*.

*Pisec stranke nijedne se neprilizava,
Gdo je kaj vučinił, nestrančno spisava.
Nikaj pridal nije, ona samo piše,
Kâ v Novinah* svojeh Dvor nam obznaniše.
Naše, i Moškovsko oružje zvišava,
Gde je vredno, turskom takaj hvalu dava.*

Ispod crte (*) odmah navodi da kao izvor koristi “Bečke osebujne novine, Hofbericht zvane”.

Ipak, opisujući već na početku grbove na štitovima svih triju strana, upućuje na to da austrijski i moškovski (ruski) imaju u svom sastavu orla, a turski mjesec, pa kaže:

*Kaj bu sada? Orel ima bistre oči!
Mesec niš ne vidi, nit v dnevu, nit v noči.
Orel tja do sunca more doleteti,
Anda i do meseca lahko dospeti.
Mesec nosi roge, lahko se odbiju,
Kada dva na njega orli navaliju.*

Time je na posredan način dao na znanje čitateljima na čijoj je strani, premda će dalje objektivno opisivati austrijske i ruske (on uvijek kaže *moškovske*) vojne uspjehe i neuspjehe, a gdje to prilike budu zahtijevale, podjednako će hvaliti i tursko oružje.

Opisujući uzroke zbog kojih je došlo do rata, spominje da Turci žele povratak Krima, na što Rusi ne pristaju, a posebno su povrijeđeni time što je u Turskoj zatvoren njihov “ablegat”.

Turke jednako smeta što ugled Katarine II. neprestano raste u čitavoj Europi, u čemu vide opasnost i za svoje Carstvo.

Austrijanci, pak, ulaze u rat s namjerom da konačno uspostave sigurne granice s Turskom na kojima traje vječno čarkanje i nikada nema pravoga mira.

Dalje se posebno opisuju vojni sukobi između *Moškovita* i Turaka i posebno između Austrijanaca i Turaka, s tim da su opisi ovih drugih brojniji i detaljniji.

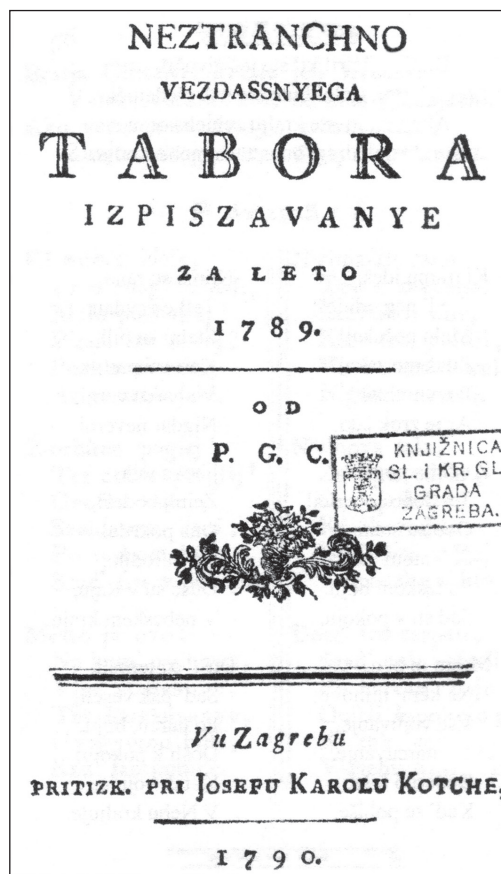
Prva je ratna godina (1788.) obilježena borbama u Bosni, s promjenljivom srećom, jer Austrijanci u početku zauzimaju Drežnik, ali doživljuju težak neuspjeh pri opsadi Bihaća i Novog, a posebno pri pokušaju zauzimanja Dubice.

Tek kada komandu preuzima već ostarjeli general Gideon Laudon (1717. – 1790.), osvojena je Dubica.

Moškoviti, nakon prvih neuspjeha, ostvaruju važne vojne ciljeve u Bukovini i primiču se Vlaškoj. Uskoro će Erdelj biti očišćen od Turaka, što omogućuje Austrijancima da krenu na Beograd.

Opis zbivanja u drugoj (1789.) godini počinje potpoglavljem *Od onoga, kaj se je čez zimu dokončalo*.

Cetin i Bihać su pretvrđi orasi i za Laudona, pa on svu pažnju posvećuje borbama oko Gradiške (Bosanske, o. p.), koja pada u austrijske ruke, što su vile, inače na turskoj strani, predvidjele već na početku sukoba.

Naslovnica prvotiska 2. knjige "Nestrančnog vezdašnjega tabora ispisavanja..."
Gregura Kapucina iz 1790.

Laudon postaje vrhovni zapovjednik austrijske vojske i kreće na Beograd.

Slijedi prepiska između njega i zapovjednika Beograda Osman-paše o uvjetima predaje grada, o čemu govori posebna pjesma od dvanaest kitica s naslovom *Tolnač Belgradu*.

Predaju grada savjetuju i vile s *Allion Berda* (vjerojatno s Avale, o. p.).

Beograd je osvojen 8. listopada 1789., a taj je uspjeh popraćen posebnom pjesmom koja ima akrostih GIDEON LAUDON VIVAT.

Nakon Beograda u austrijske ruke padaju Smederevo i Požarevac, a sam Laudon odlazi pod Oršavu.

U međuvremenu general Koburg osvaja Bukurešt, čime cijela Vlaška postaje austrijska.

I treća knjiga (za 1790.) počinje opisom *Od onoga, kaj se je čez zimu dokončalo*.

Prusi i Poljaci ne miruju, pa Rusija smanjuje aktivnosti protiv Turaka jer se mora pripremiti za mogući novi rat.

Pukovnik Liphthay odbija Turke od Kladova, ali tada umire car Josip II.

Pjesnik vrlo hladno, tek u nekoliko stihova, opisuje njegovu smrt:

*Zatem pripečenjem po orsageh dojdu
Žalostne novine iz Beča, ke' ne projdu
Iz serdc našeh dugo, da najmre premine
S toga sveta JOŽEF cesar, koga ime,
Glas, spomenek čini, mudrost vu ravnanju
Popisana v knjigah, dost jesu na znanju.*

Zato to glasnije pozdravlja dolazak na vlast Josipova brata Leopolda II. (1747. – 1792.):

*Brat njegov LEOPOLD orsagov ladanje
Sada prime, to je pravo Božje danje.
Vsi se LEOPOLDU orsagi podlože,
Viču: LEOPOLDA dug' poživi Bože.
Ja takajše ovo, kaj pišem, velim:
Vivat LEOPOLDUŠ! baš iz serdca želim.
Skerb sad LEOPOLDA ova je jedina,
Da ono, kaj beše stergano zjedina.
Vugrom da pravice; Vugri pak korunu
Njemu ponudili, ter se vsi zakunu...*

Iz tih je stihova vidljivo da je Leopold II. dobio i ugarsko-hrvatsku krunu (kojom Josip II. nikada nije bio okrunjen) i da je Mađarima vratio “pravice” (ustav, o. p.). Pjesnik, međutim, ne spominje da je i Hrvatima vratio municipalna prava.

Nakon toga slijedi jedini veći vojni uspjeh, zauzimanje potpuno razrušene, Oršave, ali i težak poraz austrijske vojske kod “Gyurgyeva” (Đurđeva). Tu pisac po drugi put priznaje da su Turci pokazali veliko junaštvo (prvi put je to bilo u borbama kod Dubice).

Austrijska vojska trpi još jedan gubitak jer 14. srpnja 1790. umire Laudon.

Budući da su *Moškoviti* na turskom ratištu uglavnom ostvarili svoje ciljeve, a s druge strane pritisnuti od Prusa i Šveđana, sada postaju neaktivni.

Međutim, i sam je Leopold, opterećen spoznajom da je austrijsko–francuski rat neizbježan, mora početi mirovne pregovore s Turcima.

Pregovori su dugi i iscrpljujući (opisani u svim detaljima).

Turcima se ne žuri, pa u početku postavljaju uvjete koje ni Rusi ni Austrijanci ne mogu prihvatiti. I mjesto se pregovora seli iz Bukurešta (jer se Turci tu ne osjećaju sigurnima) u Svištov. Uskoro dolazi do pozicije iz koje se ne vidi izlaz.

U Bosni se još uvijek vode vojne operacije (više čarke), pa Austrijanci konačno osvajaju Cetin.

Nakon toga “Baša iz Travnik” dogovara s generalom De Vinsom obustavu svih vojnih operacija dok se ne sklopi mir.

Zanimljiva je i pjesnikova konstatacija o *Moškovitima*:

*Od njih dosad nikaj nimam govoriti
Ar nisu se hteli s Turčinom pobiti.*

Krivi su za to Šveđani, Prusi i Poljaci.

General Potemkin (Patjomkin, o. p.) naređuje da se ruska vojska odvoji od austrijske, a to posebno vrijedi za generala Suvorova koji je došao u pomoć Koburgu.

Rusi ipak zauzimaju Kiliju i grad Izmael u Besarabiji.

Pod neugodnim dojmom novoga vojnog poraza Turci shvaćaju da i u pregovorima valja nastupati drugačije.

Tom scenom završava opis treće godine rata.

Pisac na kraju svake knjižice donosi popis časnika koji su poginuli te ratne godine i više epitafa na njihovim nadgrobnim spomenicima.

Daljnja se sudbina Austrijsko–turskog rata može iščitati iz povijesnih izvora.

Konačno je, 1791., sklopljen u Svištovu mir, vrlo nepovoljan za Austrijance. Oni su zadržali Staru Oršavu na Dunavu, Cetin, Dvor na Uni, Drežnik, Petrovo Selo, Lapac i Srb, a sva su ostala osvojena područja u Bosni i Srbiji, uključivši i Beograd, ponovo pripala Turskoj, tako da su sve ljudske i materijalne žrtve s austrijske strane bile besmislene.

Taj je mir ipak omogućio Leopoldu II. da u veljači 1792. sklopi savez s Pruskom protiv Francuske, ali je ubrzo nakon toga (1. ožujka 1792.) umro, pa svu težinu novoga rata, opet uglavnom neuspješnog, mora na svojim leđima ponijeti njegov sin i nasljednik Franz I. (kao car Franz II., 1768. – 1835.), koji nije uspio spasiti od giljotine niti svoju tetku francusku kraljicu Mariju Antoanetu (1755. – 1793.).

Jembrih je već prije za tisak priredio i znanstvenim komentarima popratio dvije mlađe Kapucinove knjige.

Prva je, kako kaže Olga Šojat (1908. – 1997.), "... duhovita dramatizirana božićna igra" *Horvacka od Kristuševoga narođenja vitia* (*vitia* odnosno *vitija* ovdje znači pjesma, prema *vitiznanec* – stihotvorac, pjesnik, o. p.), prvotno objavljena 1800., a pretiskana 1999. u povodu dvjestote obljetnice dolaska kapucina u Varaždin.

To je opis Isusova rođenja. Tema, dakako, nije nova, ali je ovdje oblikovana na poseban način. Tu se, u prvom redu, misli na vrlo duhovito sporenje među mjesecima o tome kojemu će od njih pripasti čast da se Isus rodio baš za njegova trajanja. Prepirka se nastavlja između dana i noći, a na kraju i između sijena i slame. Taj zadnji spor razrješava sama Marija tako što na zemlju prostire i slamu i sijeno i na njih polaže dijete Isusa.

Iako je takvih djela bilo i u njemačkoj književnosti, neosporivo je da su veliki dijelovi Kapucinove knjige originalni i idu među najljepše beletrističke stranice u starijoj kajkavskoj književnosti.

Druga je knjiga *Nebeski pastir pogubljen u ovcu išče*, prvotno objavljena 1795., a ponovo 2005. ili 210 godina nakon prvotiska.

Kapucin je u njoj pošao od biblijske parabole o dobrom pastiru, sadržane u *Evandjelju* po Mateju, i u stihove pretočio cijelu muku Kristovu. Izgubljena ovca (grešnik) prati Isusa na križnom putu do Kalvarije i to mjesto, u znak kajanja, više ne može napustiti.

Djelo se odlikuje iznimnom toplinom religioznih osjećaja i glatkom, može se reći vrlo uspjelom, vanjskom formom.

Kapucinov je omiljeni stih dvanaesterac koji u *Horvackoj vitii* čak ima dvostruke rime.

Jembrih nastoji da tamo gdje god je to moguće u pretisku donese izvorni tekst i svoje transkripcije.

To je u knjizi *Nestrančno vezdašnjega tabora ispisavanje* urađeno posebno korektno, tako da je na lijevoj strani otisnut izvorni tekst, a na desnoj je transkripcija. Zahvaljujući tome, i manje će se upućeni čitatelj snaći u tekstu koji je, unatoč jasno koncipiranom sadržaju, dosta zahtjevan.

U stručnim priložima priređivač najprije donosi podatke o *Kapucinskom redu*, poniklom iz franjevačkog debla u prvoj polovici 16. stoljeća, a zatim i o pateru Greguru Kapucinu, s naznakom njegova točnog obiteljskog imena i prezimena Juraj Maljevec.

Juraj se rodio u Perudini kod Vinice u Beloj Kranjskoj 1734. U Zagrebu je, na Griču, polazio isusovačku gimnaziju, da bi 1754. stupio u kapucinski red i uzeo redovničko ime Gregur. Za svećenika je zaređen 1760. Obično se potpisivao kao pater Gregur kapucin, ili samo inicijalima P. G. C. i P. G. K. Veći je dio života proveo u Zagrebu. Tu je bio poznat kao izvrstan propovjednik. Odatle se preselio u kapucinski samostan u Varaždin, gdje je i umro 1812. godine.

Dalje se donosi detaljan popis njegovih djela, pri čemu su korišteni svi autoru dostupni dokumenti.

Tražeci izvore djela *Nestrančno vezdašnjega tabora ispisavanje*, pa i *Hofbericht*, na koji se poziva sam Maljevec, Jembrih je u Austrijskom državnom arhivu (Österreichische Staatsarchiv) našao novine s naslovom *Wiener Zeitung* u kojima je dodan *Extrablatt* s vijestima o bojišnici, pa donosi preslike tri broja tog *Dodatka* pod naslovom *Erste besondere Beylage zur Wiener Zeitung, Nro. 14. den 16. Februar 1788.* s podnaslovom *Kriegsvorfälle*, potom drugi za 20. i treći za 23. veljače iste godine.

Isto je tako našao i njemački prepjev jedne hrvatske pjesme u čast generalu Laudonu pod naslovom *Der Kroaten Willkomm an Laudon (Hrvatska dobrodošlica Laudonu)*.

Već je spomenuto da Jembrih u svim knjigama koje je priredio za tisak konsultira postojeću znanstvenu literaturu i o piscu i o njegovu djelu.

Tako i u ovom izdanju slijedi iscrpna kritička analiza svega što je do njegova vremena napisano o Greguru Kapucinu.

Prvi je o *Nestrančnom vezdašnjega tabora ispisavanju* progovorio August Šenoa (1838. – 1881.) u *Viencu* (1879., br. 45 i 46) pod naslovom *Hrvatske novine u stihovih*, ali nije znao tko se krije pod inicijalima P. G. C., pa je autora, između ostalog, proglasio “nepoznatim hrvatskim žurnalistom”, a njegovo djelo povezao s *Novljančicom* P. R. Vitezovića (1652. – 1713.). Problem je, međutim, u tome što *Novljančica* niti do danas nije nađena, pa nije izvjesno je li uopće tiskana i je li bila dostupna samom Šenoi.

Najopširniju je studiju o Gregurovu književnom djelu napisao Vladoje Dukat pod naslovom *Pater Gregur kapucin (Juraj Malevac, treba da stoji Maljevec, A. J.) kajkavski književnik XVIII. vijeka (Rad JAZU, knjiga 207., Zagreb, 1915.)*. Poseban je odjeljak u Dukatovoj studiji posvećen *Nestrančnom vezdašnjega tabora ispisavanju*, kojega presliku Jembrih donosi u cijelosti u *Pogovoru* svog izdanja.

Iz tog se teksta saznaje da su o djelu do Dukata, osim Šenoe, pisali i Stjepan Bosanac, Nikola Andrić, Branko Drechsler i Velimir Deželić te da su ga i Andrić i Deželić smatrali kao “... neku vrstu kajkavskih stihovanih novina”.

Dukat donosi precizan pregled sadržaja sva tri sveska *Nestrančnog vezdaš-*

njega tabora ispisavanja, a u svojoj studiji ističe želju da se barem najvažnija Maljevčeva djela izdaju ponovo. Olga je Šojat, međutim, još 1983. morala konstatirati: "Ta želja, izrečena prije sedamdeset godina ostala je bez odjeka...".

Dakako da Jembrih posebnu pažnju posvećuje i onome što će se o Maljevčevu djelu naći u novijim prikazima.

Pisac si ovih redaka na tom mjestu i sam dopušta jednu primjedbu. Čudno je, naime, kako su naši socijalistički književni povjesničari skloni književne tvorevine procjenjivati sa svog stanovišta, zanemarujući kod toga tezu J. P. Sartrea (1905. – 1980.), koji je u duši i sam bio uvjereni komunist, da "... znanost o književnosti ne može uvjerljivo i potpuno okarakterizirati književno djelo, ako se ne utvrdi njegova društvena uvjetovanost".

Zbog toga je neobičan i zaključak beogradskog profesora hrvatske književnosti Krešimira Georgijevića (1907. – 1975.) kada kaže: "... Njegovo (Kapucinovo, o. p.) *Nestrančno ispisavanje* zanimljivo je kao pokušaj, *Nebeski pastir* i *Horvatska vitija* imali su prvobitnu praktičnu namjenu, religiozno-poučnu, i u tome su okrenuti natrag, u prošlost, u srednji vijek (citirano prema Jembrih, str. 321.).

Zar je Georgijević doista očekivao da će jedan katolički duhovnik u 18. stoljeću napisati kako nema Boga i da je čovjek postao od majmuna, krilaticu kojom su nas njegovi istomišljenici hranili punih dvadeset godina po završetku Drugoga svjetskog rata. Maljevec je za osnovu svojih djela uzeo dvije biblijske teme i obradio ih je slobodno, na način za koji je mislio da će ga prihvatiti tadašnja čitalačka publika.

Intrigantno je da niti jedan književni kritičar dosad nije primijenio isti kriterij pri ocjeni *Suza sina razmetnoga* (Mleci, 1622.) Ivana Gundulića (1589. – 1638.) niti na poetsku obradu biblijske priče o Mariji Magdaleni (*Mandalijena pokornica*, *Suze Mandalijene pokornice*) u dubrovačkoj književnosti. Napokon, zašto niti jedan glazbeni povjesničar ili kritičar nisu oratorij *Muka po Mateju* (*Matthäuspassion*) A. Bacha (1685. – 1750.), to remek-djelo glazbene umjetnosti, proglasili nečim što je okrenuto "... natrag, u prošlost, u srednji vijek". Suvišan je komentar kako bi i danas kulturna javnost dočekala takvu ocjenu.

Istu metodološku pogrešku čini i Rafo Bogišić kad kaže da su se neki književnici "... otvoreno suprotstavljali slobodoumlju što je nadiralo iz Francuske. [...] U novim liberalno – ateističkim idejama spomenuti spisatelji (Juraj Maljevac, treba da stoje Maljevec, i Juraj Mulih, o. p.) vide opasnost i za već stoljećima ustaljene društvene norme i odnose. Kapucin je smatrao potrebnim da u posebnoj pjesmi *Horvat Horvatom horvatski govori* upozori Hrvate kakva im opasnost prijeti..." (*Povijest hrvatske književnosti*, Knjiga 3, Zagreb, 1974., str. 313. i 314.).

U vrijeme kad je pisao citirane retke Bogišić je dobro znao u što su se na kraju izrodile sve revolucije, počevši od Buržoaske u Francuskoj 1789., preko revoluci-

onarnih zbivanja 1848. godine u europskim zemljama, Oktobarske u Rusiji 1917., do tzv. socijalističke revolucije u nas (1941. – 1945.) i da su ih s najviše krvi i nedaća platili upravo oni u ime kojih su vođene.

Očekivati od jednog duhovnika koji je živio u vrijeme apsolutizama i dvorskih centralizama (a oni su, što se ne može osporiti, donijeli i pozitivne pomake bar u Austrijskom Carstvu, npr.: zabranu progona vještica, akt o slobodnom kretanju kmetova, akt o vjerskoj toleranciji, akt o obvezatnom osnovnom školovanju), kada se svaki napad na kraljevu osobu smatrao svetogrđem, a upravo se to dogodilo u Francuskoj, da će pozdraviti nekakvo dvojbeno i nedorečeno slobodoumlje, ravno je književnopovijesnom sljepilu. Isplatio bi se, naime, utvrditi kakve su to slobodoumne ideje ostvarili jakobinci u Francuskoj i boljševici u Rusiji, osim što su na najkrvaviji način srušili jedan režim da bi uspostavili novi, isto takav, samo pod drugim imenom (naše se generacije još uvijek predobro sjećaju termina *diktatura proletarijata* i “brojnih sloboda” koje je on donio građanima).

Posebno je zanimljivo mišljenje Dunje Fališevac koja, osvrćući se na Dukatovu analizu *Nestrančnog vezdašnjega tabora ispisavanja*, ističe: “U stilskom je pogledu Kapucinovo djelo raznoliko: veći dio naracije o ratnim događajima nije opremljen nekim specifičnim stilskim aparatom koji bi pokazivao da autor teži bilo kakvoj naglašenoj stilskoj označenosti teksta ili da pred sobom ima bilo kakav estetski profiliraniji epski model o pripovijedanju povijesnih događaja. *Nestrančno vezdašnjega tabora ispisavanje* u većem je dijelu iscrpan i detaljan ratni izvještaj, jednostavna i naivna stihovana kronika, gotovo u duhu srednjovjekovnih ljetopisa, ali posve svjetovnoga karaktera, s naivnim, gotovo infantilnim pripovjedačem koji se opredijelio za kršćansku stranu, te Turke često prikazuje s komične i smiješne strane” (citirano prema Jembrih, str. 327.).

Zaista je simptomatično kako neki znanstvenici i “znanstvenici” sve što je napisano kajkavskim jezikom unaprijed proglašuju infantilnim, s dahom “mračnog” srednjeg vijeka.

Prvo, Kapucin je sam istakao s kojom namjerom piše svoje djelo te kako će se truditi što točnije pretočiti u stihove ono o čemu se govori u *Bečkim novinama*. U tu se svrhu poslužio dvanaestercem s parnim rimama, dotad najzastupljenijim stihom u kajkavskoj književnosti. Trudio se da mu iskaz bude jasan i prihvatljiv za čitatelje, a sama je priroda teksta isključila pretjeranu upotrebu metafora, alegorija i aluzija, jer povijest i znanost općenito (recimo kemija) takve artistske eskapade ne prihvaća.

Drugo, zar je čudno što će se jedan po uvjerenju kršćanin i građanin zemlje koja je u ratu, koliko god to htio izbjeći zbog svoje “nestrančnosti”, opredijeliti za stranu kojoj pripada.

Treće, prikazivanje Turaka s prizvukom komičnog nije Kapucinov izum. Tako su ih prikazivale i *Novine* koje je pretakao u stihove, a ta je značajka obilježila i cjelokupnu hrvatsko-srpsku usmenu epiku (*Ivo Senković i aga od Ribnika, Oranje Kraljevića Marka, Kraljević Marko ukida svadbarinu*, da se dalje i ne nabraja). Uostalom, s takve je osnove ponikla i iznimno uspjela pripovijetka *Ero s onoga svijeta*.

Na kraju ispada da je ipak najveći Maljevčev grijeh u tome što se opredijelio za kršćansku stranu. Tko je tu naivan i infantilan?

Na temelju se rečenog, bez ostatka, može prihvatiti Jembrihov zaključak: "Kad se sve to ima pred očima, onda je razumljivo da su katolički kajkavski pisci pisali u skladu sa svojim zvanjem i redom kojemu su pripadali. Po tome nisu ništa manje vrijedni od pisaca njima sličnim u zapadnoj Europi (i na hrvatskom jugu, o. p.)."

Kada se, pak, govori o tome kojem literarnom žanru pripada djelo o kojem je ovdje riječ, valja poći od konstatacija Zdenka Škreba (1904. – 1985.): "Granicu između književnih i neknjiževnih djela tvori njihova fikcionalnost ili nefikcionalnost. Nefikcionalnost počiva na načelu istinitosti kao ideji apsolutne nužnosti... Fikcionalnost je indiferentna prema načelu istinitosti jer se ne odnosi ni na kakvu stvarnost nezavisnu od nje..." (Z. Škreb, *Studij književnosti*, Zagreb, 1976., str. 18.) i Viktora Žmegača: "Ako je tekst zamišljen i napisan tako da ne dopušta mnogoznačnost, a to će reći slobodu tumačenja u primaočevoj svijesti, onda je on, tvrdi Handke, naputak, obavijest, program ili nešto srodno, ali ne književno djelo u posve osobitom smislu" (V. Žmegač, *Povijesna poetika romana*, Zagreb, 1987., str. 387.).

Iz toga proizlazi da je *Nestrančno vezdašnjega tabora ispisavanje* i po svom sadržaju i po vanjskoj formi nesumnjivo epsko djelo.

Međutim, ono je cijelo utemeljeno na povijesnim činjenicama, pa iznimke poput kratke alegoričnosti pri tumačenju grbova zaraćenih strana, dvokratnog pojavljivanja vila i slobodnije stilizacije replika u pregovorima oko sklapanja mira nisu dovoljne da bi ga se moglo staviti u svijet lijepe književnosti (beletristike).

Tu se zaista radi o prvim hrvatskim novinama koje su napisane u stihovima zbog toga što su se stihovi u Kapucinovo vrijeme još uvijek više cijenili i radije čitali od proze. Pokazala su to djela P. R. Vitezovića i A. Kačića Miošića, a pokazat će mnogo kasnije kajkavski ep *Opseđenje i pobjo sisečki 1593.* (Zagreb, 1837.) Tomaša Goričanca (1815. – 1837.) i štokavski epski spjev *Smrt Čengić-age* (1846.) Ivana Mažuranića (1814. – 1891.), neovisno o tome što su spomenuti autori pisali s drugačijom poetskom namjerom od Kapucinove.

Već je rečeno da je Maljavec rođen u Beloj krajini u kojoj je uz kajkavsko narječje primjetan i utjecaj čakavštine. Međutim, školovanje i duži boravak u

Zagrebu zacijelo su utjecali na to da njegov jezik predstavlja jaka kajkavska osnova, ali otvorena, kao i kod svih kajkavskih pisaca do njega i u njegovo vrijeme, štokavskim, najčešće štokavskoikavskim i, manje, čakavskim elementima. On će tako napisati: *nima* umjesto *nema*, *sada* umjesto *vezda*, *ja pisati neču*, *Turaka* umjesto *Turčinov*, ča čete kavuri i sl.

Zanimljivo je da sibiriziranu štokavsku množinu *Turci*, osim u nominativu, često koristi i u drugim padežima: *Turce*, *Turcem*.

Koristi se za hrvatske prilike prilagođenim mađarskim, tzv. kancelarijskim pravopisom, no kako je 1779. i 1780. u Budimu tiskan školski udžbenik *Kratki navuk za pisanje horvatsko*, pridržavat će se uglavnom njegovih načela.

Umjesto zaključka valja istaći da je opisano izdanje *Nestrančnog vezdašnjega tabora ispisavanja* cjelovito i zaokruženo priređivačevo djelo koje ne nudi čitatelju samo povijesni sadržaj nego, posebno, i velike mogućnosti za nove kritičke valorizacije.

Njegovim je izlaskom iz tiska konačno ispunjena i davna Dukatova želja.

U Varaždinu, na Dan sv. Kuzme i Damjana 2010.

JURAJ MALJEVEC (GREGUR KAPUCIN): "EPISCHE TRILOGIE ODER UNBEFANGENE BESCHREIBUNG DES GEGENWÄRTIGEN KRIEGES FÜR DAS JAHR: 1788, 1789, 1790"

Zusammenfassung

Von Ivan Zvonar, Varaždin

Dank der wissenschaftlichen Bemühungen des Universitätsprofessors Alojz Jembrich ist in den letzten zwanzig Jahren eine ganze Bibliothek der Nachdrucke von den wertvollen Büchern der älteren kajkavischen Literatur veröffentlicht, darunter auch solche Werke, die bis dann nur in einem Exemplar existierten.

Jetzt ist da noch ein interessantes Buch, das im September 2010 der kroatischen Öffentlichkeit vorgestellt ist.

Es handelt sich um den Nachdruck der Unbefangenen Beschreibung des gegenwärtigen Krieges für das Jahr: 1788, 1789, 1790 vom P. G. C. (Pater Gregur Kapuziner) – mit dem bürgerlichen Namen Juraj Maljevec.

*Jembrich hat drei einzelne Bücher, die in den Jahren 1789, 1790 und 1791 gedruckt waren, in einem Band unter den Titel **Epische Trilogie** oder Unbefangene Beschreibung **des** gegenwärtigen **Krieges** für das Jahr: 1788, 1789, 1790 herausgegeben.*

Das Werk stellt neutrale, in den Versen geschriebene, Chronik über den Österreich-türkischen Krieg (1788 – 1791) dar.

Der Verfasser nahm alle Nachrichten für sein Werk aus der Besonderen Beilage zur Wiener Zeitung (Hofbericht).

Jembrih bemüht sich, dass immer, wo es möglich ist, zuerst Originaltext und daneben seine Transkriptionen gedruckt werden. Das ist ihm in dem zitierten Werk besonders gut gelungen.

Nach den ausreichenden Angaben über den Verfasser kommentiert der Zurichter der Chronik die bisher geschriebene Literatur über Pater Gregur Kapuziner und seine Werke. Dabei kritisiert er besonders stark die Meinungen von Rafo Bogišić und Dunja Fališevac.

Kapuziners Chronik ist wirklich ein episches Werk in Versen, aber so stark auf den historischen Tatsachen gegründet und ohne nötiger Fiktion, dass man es nicht als ein belletristisches Werk betrachten kann. Das ist die erste kroatische Zeitung, geschrieben in Versen, weil der Vers in der Verfassers Zeit höher bewertet und lieber gelesen wurde als Prosa.

Schlüsselwörter: unbefangene (neutrale) Beschreibung, gegenwärtiger Krieg, Österreich-türkischer Krieg, Chronik in Versen, Begründung auf den Tatsachen, Abwesenheit der Fiction, erste kroatische Zeitung